

MUNI
MED

Specifika práce s dětským pacientem v jednotlivých vývojových obdobích.

Hana Cacková

Výstupy z učení

- Student se seznámí s jednotlivými obdobími vývoje člověka od narození po adolescenci.
- Porozumí základním specifikům práce s dětmi v různém věku.

Vývojová psychologie

Zabývá se poznáváním souvislostí a pravidel vývojových proměn v jednotlivých oblastech lidské psychiky během času.

Co rozumíme vývojem lidské bytosti ?

- Vývoj lze charakterizovat jako postupnou proměnu od méně dokonalé úrovně k úrovni dokonalejší. (?)
- Je vždy individuálně specifický, je ovlivněn genetikou, prostředím a výchovou.
- Je to zákonitý proces, který tvoří posloupnost na sebe navazujících fází.
- Pořadí fází nelze měnit, ani některou z fází přeskočit. (?)
- Je nezvratný (?)
- Může být narušen nemocí, úrazem, šokem, v jehož důsledku nastává takzvaná regrese.
- Nebývá zcela plynulý, střídají se období rychlejšího a pomalejšího vývoje.
- Pokud v některé z vývojových fází dojde k nesplnění vývojového cíle tak, aby bylo možno plynule přejít do další fáze, vznikají potíže či psychické poruchy.
- Vývojový proces je celistvý, zahrnuje stránku tělesnou (somatickou) a duševní (psychickou).

V ontogenezi člověka můžeme sledovat tyto hlavní roviny:

- Tělesná
- Kognitivní
  - performační
  - verbální
- Emoční
- Sociální

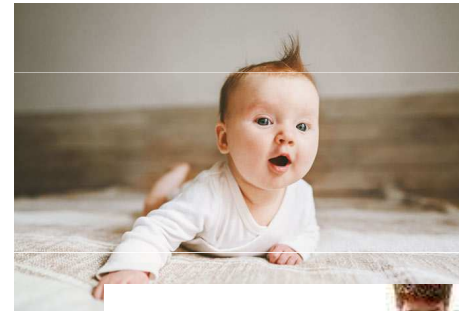
Vývojová stádia

ETAPA

- Prenatální
- Novorozenecké období
- Kojenecké
- Batolecí
- Předškolní
- Mladší školní věk
- Puberta
- Adolescence
- Dospělost
  - Mladší, zralá
  - Střední
- Stáří
  - Počínající
  - Stáří
  - Dlouhověkost

PŘIBLIŽNÝ VĚK

- početí do narození
- 1.měsíc (6 týdnů)
- do 12. měsíců
- 1 rok do 3 let
- 3 - 6 let
- 6 až 11-12 let
- 11-12 až 15 let
- 15 až 20 – 22 let
- 20 až 60 let
  - 25- 30 let; 31 – 44let
  - 45 – 60 let
- 60. a 75. rokem
  - 60 – 74
  - 75 – 89
  - od 90 výše

Fáze kognitivního vývoje dle Piageta

Vývojová teorie švýcarského filozofa, přírodního vědce a biologicky orientovaného vývojového psychologa **Jean Piageta** patří k vlivným psychologickým konceptům současnosti, přestože se týká "*jen*" jedné stránky ontogeneze člověka - **kognitivního vývoje**

Fáze kognitivního vývoje dle Piageta

- 1. Senzomotorické (0-2 roky)** – myslí jednáním tady a teď, pouze konkrétní, hmatatelné věci. Období pokusů.
- 2. Předoperační**
  - Symbolické, předpojmové (2-4 roky) – souvisí s rozvojem řeči, slovo je symbol, nechápe ještě kategorie, nadřazené pojmy.
  - Názorové, intuitivní (4-6 let) – věci jsou tak, jak se jeví, (Piagetovy pokusy s množstvím)
- 3. Konkrétních operací (7-11 let)** – logické myšlení o konkrétních pojmech
- 4. Formálních operací (od 12 let)** – abstraktní myšlení

Erik Erikson Osm věků člověka

	Stadium	Věk	Konflikt	Čtnost	Strach
1.	orálně smyslové	do 1 roku	základní důvěra x nedůvěra	naděje	o život (svět je nepřítel, nikomu na mě nezáleží)
2.	muskulárně-anální	1-3 roky	autonomie x stud	důvěra ve vlastní úsudek	z rozhodování (OCD)
3.	pohybově-genitální	3-6 let	iniciativa x vina	záměr	dělat chyby, mít samostatný projekt (pasivita)
4.	latentní	6-12 let	výkonnost x méněcennost	kompetence	že nic neumím dobře
5.	adolescence	12-19 let	identita ega x zmatení rolí	poctivost	jak mě vidí ostatní (masky)
6.	raná dospělost	20-25 let	intimita x izolace	láska	ze zranění v emoční oblasti
7.	střední dospělost	26-64 let	generativita x stagnace	péče	z předání štafety (sobectví, závist, samota)
8.	pozdní dospělost	nad 65 let	integrita ega x zoufalství	moudrost	ze smrti (snaha vrátit čas)

Novorozenecké období

- 0-6 týdnů (končí prvním sociálním úsměvem)
- Období adaptace na nové prostředí
- Tělesný vývoj některých orgánů není ukončen (játra, ledviny, CNS)
- Motorika: nahodilost pohybů
- Behaviorální stavy: hluboký/lehký spánek (18-22 hod), klidný/aktivní bdělý stav, pláč
- Emoční prožitky mají komplexní charakter – pozitivní a negativní
- Temperamentové odlišnosti jsou již patrné

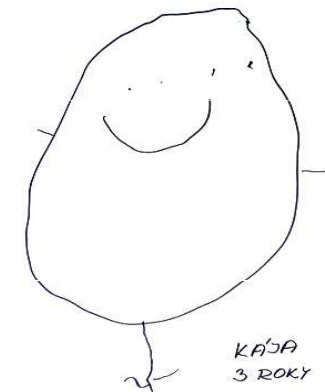
Kojenecké období (od 6. týdne po dosažení 1. roku)

- Motorika: Postupné ovládnání těla,
  - schopnost chůze,
  - uchopování předmětů
- Kognitivní fáze dle Piageta – senzomotorická
  - První záměrné jednání, pokusy.
  - Rozvoj řeči - první slova, sociální hříčky (paci paci...)
- Emoční vývoj:
  - Důležitost primárních vztahů matka-dítě, attachment (základní pocit bezpečí)
  - Erikson: důvěra x nedůvěra

Batolecí období (od 1 do 3 let)

- Hrubá motorika
  - 2. rok: samostatná chůze, udržuje rovnováhu, překonávání terénních nerovností, chůze po schodech; nošení věcí
  - 3. rok: běhání, „tančení“, napodobování pohybů (zajíček, medvěd, čáp); chytání míče, jízda na tříkolce, odrážedle ...
- Jemná motorika
  - 2. rok: rozvoj koordinace oko-ruka, stavění kostek (věž),
  - 3. rok: navlékání korálek, listování, poznávání předmětů poslepu, sebeobslužné úkony (oblékání, jídlo lžičkou, umývání rukou...); čmárání, „malování“

Batoletcí období (od 1 do 3 let)

Kognitivní vývoj dle Piageta:

- (0-2 roky) – **Stádium senzomotorické inteligence** - odlišuje sebe od objektů, myšlenkové operace jsou vázány na prováděnou činnost, začíná koordinovat svoji činnost, začíná předvídat následky.
- (2-4 roky) – **Předoperační období symbolické, předpojmové (2-4 roky)** – souvisí s rozvojem řeči, slovo je symbol, myšlení egocentrické, magické, neumí usuzovat logicky a deduktivně.

Batolecí období (od 1 do 3 let)

– Řeč:

- Mladší batole: 20-30 výrazů, jednoslovná řeč (*máma*)
- První ptací období: „*Co je to? Kdo je to?*“ (18.-24. měsíc)
- Kolem 2.r. - dvouslovné věty, telegrafická kvalita, spojení důležitých slov (táta práce), 300 slov; krátké věty, gramatické chyby, špatná výslovnost
- Kolem 3.r. – přes 1300 slov; schopno rozhovoru, porozumění říkankám, jednoduchým pohádkám.
- Druhé ptací období: „*Proč? Jak?*“ (koncem 3.r.) – objasňování příčinných souvislostí a vztahů

Batolectí období (od 1 do 3 let) – vývoj v socio-emoční oblasti

- Erickson: **autonomie x stud**, batole se chce (potřebuje) prosadit, potřebuje potvrzení svých kompetencí a potřebuje zjistit svoje limity. Tento úkol může být zablokován nedostatkem důvěry (z minulého období), nemocí či nevhodnou výchovou.
- Emoce jsou intenzivní, slabá je jejich vědomá modulace
- Strach z neskutečného, separační úzkost
- Počátek vztahů s vrstevníky
- Sebeuvědomění
- První vzdor

Komunikace s pacientem v batolecím věku

- Při komunikaci s batoletem používáme jasná a krátká sdělení. Nabízíme jim možnosti, necháváme je rozhodovat, chtějí se cítit nezávislí.
- Aby se cítili více v bezpečí, necháme je používat jejich známé předměty – hračky, věci, oblečení z domova.
- Snažíme se dítě oslovovat tak, jak má rádo a užíváme výrazy, které používá.
- Kolem třetího roku se začne projevovat dětský vzdor a negativismus, který je v tomto věku naprosto normální. Důležité je zůstat nad věcí. 😊

Předškolní věk (3- 6 let) – tělesný vývoj

Změna tělesné konstituce –
nastává období vytáhlosti
(růst končetin), osifikace kostí
(i zápěstí), počátek výměny
dentice v 6 letech.

Předškolní věk – motorický vývoj

Výrazný rozvoj hrubé i jemné motoriky, dítě začíná jezdit na kole, kreslit obrázky

Obrázek č. 6 – Vývoj kresby lidské postavy v předškolním věku.

Předškolní věk – kognitivní vývoj

Kognitivní vývoj dle Piageta (předoperační období)

- užívá slov jako „předpojmu“, jsou založeny na vedlejších, nepodstatných vlastnostech, nerozlišuje mezi jeden, někteří a všichni (autobusem jsme jeli za babičkou, všechny autobusy jedou za babičkou, hora mění tvar, když kolem ní jedeme)
- vytváří si už úsudky, kterými předpojmy spojuje, usuzování je ale ještě prelogické, založené na analogiích, ovlivněné fantazií.
- Personifikace – zvíře či věc vnímá s lidskými vlastnostmi
- Konkretismus – myšlení vázáno na konkrétní jevy (padla mi do oka)
- Prezentismus – vnímání času – žije přítomností („někdy zemřu – asi tak za 3 dny“)
- Topismus – vnímání prostoru; pojmy město, vesnice, země – nejasné, cizí

Předškolní věk – kognitivní vývoj

Piagetovy pokusy:

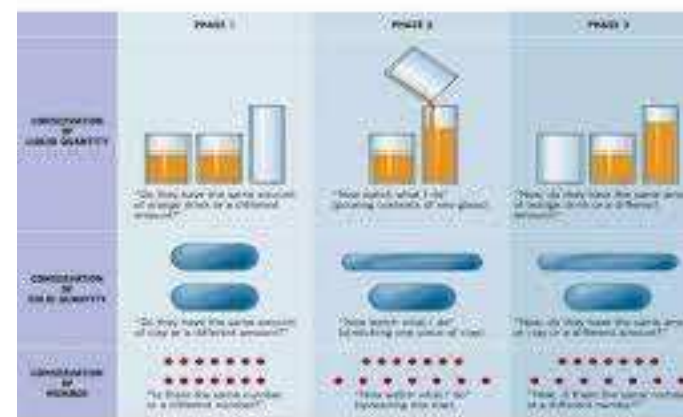
a) Úzká a široká sklenice naplněná vodou – dítě říká, že v úzké sklenici je vody více, i když vidělo, jak dospělý přelévá vodu z jedné sklenice do druhé. 2

b) Dlouhá a krátká řada stejného počtu mincí – dítě říká, že v delší řadě je mincí více – až si je spočítá, tak zjistí, že je jich stejný počet.

c) Koule a placka z téhož množství plastelíny – říká, že v placce je plastelíny více, i když vidělo dospělého, jak vytvořil placku rozmačkáním koule.

Procedures Used to Test Conservation

Předškolní věk, socio-emoční vývoj

- Soulad mezi prožíváním a chováním – jak co cítí, tak se chová, vezme si co chce...
- Sugestibilita – ovlivnitelný, pláč, smích, hodnocení světa i sebe
- Labilita prožívání a chování – střídání nálad, kamarádů; pozornost kolísá
- Egocentrismus – orientace na sebe, žárlivost, vyžaduje pozornost
- Negativismus – neadekvátní odmítání – jít do MŠ, jíst, spát, procházku ...
- Eidetismus – živé, jasné představy, **obtížně odlišuje od skutečnosti**, bájevnost, vymýšlí si

Předškolní věk, socio-emoční vývoj

– Mezníky sociálního vývoje

- vstup do MŠ,
- vstup do ZŠ
- první skutečné vztahy s vrstevníky, první soucit, radost ze společné hry...

– Symbolická hra

- dle Vágnerové (2012, s. 189) slouží mj. jako prostředek vyrovnání s realitou, která je pro ně zatěžující. Hra umožňuje alespoň symbolicky uspokojit přání, která ve skutečnosti splnit nelze. Mj. si dítě může vyzkoušet i negativní role, které jsou mu jinak odpírány.

– Tématická (námětová) hra:

- ve hrách „na...“ si dítě zkouší různé role (maminka, tatínek, doktor, učitel...).

Předškolní věk, socio-emoční vývoj

- Erikson – iniciativa x vina

Komunikace s pacientem v předškolním věku

- Každý jedinec má rád „dospělácký“ přístup, takže se dítěti představíme, mluvíme přímo k němu, a ne k rodičům, a domlouváme se na pravidlech ošetření. Nikdy ale dítě nepodvádíme, nelžeme mu.
- S dětmi v tomto období udržujeme oční kontakt, mluvíme srozumitelně, stručně, klidně a pomalu, předvádíme názorně.
- Nepřerušujeme dítě, pokud nám něco sděluje.
- Nešetříme s oceňováním a chválením.
- Používáme pro vysvětlení a komunikaci co nejvíce hru.

Školní zralost

- Takový stupeň vývoje tělesných i duševních schopností a dovedností dítěte, který je nutným předpokladem úspěšného zvládnutí školních požadavků
- Kritéria školní zralosti: tělesná, kognitivní, emoční a sociální
- Důsledky nezralosti a nepřípravenosti při vstupu do školy:
  - Adaptační potíže
  - Neschopnost zvládnout požadavky – zátěž
  - Neklid, únava, podrážděnost, negativní sebehodnocení, obtíže se sociálním začleněním, riziko pro duševní i fyzické zdraví
- Depistáž školsky nezralých dětí – odklad + odstraňování nedostatků
- Nevhodnost zbytečných odkladů školní docházky

Mladší školní věk (6-7 až 11-12 let)

- Od vstupu do ZŠ po první známky pohlavního dospívání
- Vývoj plynulý bez zvrátů, pokrok ve všech dimenzích; nejstabilnější úsek v dětském vývoji
- Období střízlivého realismu (svět, jaký je, chce jej pochopit); naivní realismus (závislost na autoritě), později kritický realismus (kritičtější postoj k autoritě)
- Období snaživosti a píle, svoji hodnotu si potvrzuje především na základě výkonu; chce dosáhnout pocitu kompetence
- Období extravertze, navazování vztahů

Mladší školní věk – kognitivní vývoj

Období konkrétních operací dle Piageta, dítě dokáže logicky přemýšlet; chápe stálost počtu (v 6 letech), množství (v 7 letech) a hmotnosti (v 9 letech); předměty třídí podle různých vlastností a dokáže je logicky seřadit (nejtmavší - nejsvětější, největší - nejmenší). 8 – 9 leté děti dokážou řešit úlohy typu: Všechny šelmy požívají maso. Vlk je šelma. Co z toho můžeš usoudit o vlkovi? V tomto období však dítě není schopno logické operace v úkolu, který nemá názorný obsah, například: Všechny Feso jsou Daro. Daro žijí ve vodě. Co můžeš říci o Feso? – obvykle se zeptá, co je to Feso a co Daro.

Mladší školní věk, socio-emoční vývoj

Erikson: Snaživost x pocit méněcennosti

Komunikace s pacientem v mladším školním věku

- Snažíme se chovat se k němu spíše jako k dospělému, aby se necítilo ponižováno. (Představíme se, podáme ruku, ...)
- Dítě má již širokou slovní zásobu, můžeme s ním hovořit prakticky o všem. Není již tak důležité názorné předvedení.
- Pamatujeme však na jednoduchost, jednoznačnost při vysvětlování.
- Nazapomínáme chválit, oceňovat, ale již opatrněji.
- Působíme klidně, dítě zbavuje úzkosti pocit, že dospělý je autorita a ví co dělá.

Starší školní věk, puberta (11-12 až 15 let)

- Období vytáhlosti (intenzivní růst končetin a trupu, chlapci až o 22 cm), endokrinní změny, produkce pohlavních hormonů, druhotné pohlavní znaky – výrazné intersexuální rozdíly
- Nerovnoměrnost psychického a fyzického vývoje – potíže, přechodná neobratnost (chlapci), rozkolísanost v chování, labilita citů, časté střídání nálad (agresivita, hluchost x nezájem, apatie), proměna citů k sobě (nižší sebedůvěra); denní snění

Starší školní věk – kognitivní vývoj

Stádium formálních (abstraktních) operací dle Piageta.

Mění se radikálně kvalita myšlenkových operací.

- 1) Dříve vysvětlovalo dítě smysl pojmů zpravidla jen účelem („klobouk je to, co se dává na hlavu“), nyní stanoví nejbližší nadřazený rod a druhový rozdíl a obojí spojí ve formálně správnou větu – „klobouk je pokrývka hlavy z pevnějšího materiálu stálého tvaru“.
2. Aplikuje logické operace nezávisle na obsahu soudů. Dokáže řešit: Feso a Daro
- 3) Chápe tak abstraktní pojmy jako spravedlnost, pravda, právo atd.
- 4) Nový způsob myšlení dovoluje **pohlížet na sebe a na svůj život i na své pocity a myšlenky jakoby zvnějšku, analyzovat je a kriticky posuzovat.**
- 5) Dospívající je schopen vytvářet domněnky, které nejsou opřeny o reálnou skutečnost, jsou pouze možné, popřípadě až fantastické (předvídání budoucnosti lidstva, sci-fi), a srovnává skutečné s pouze myšleným.

Starší školní věk, socio-emoční vývoj

Erikson:

Identita x zmatení rolí

Hledání vlastní identity v boji proti ohrožujícím pocitům nejistoty o své vlastní roli mezi lidmi. Dospívající hledá odpověď na otázky „Kdo jsem?“ „Jaký je smysl mého života?“ „Jak se jevím v očích ostatních, ve srovnání s tím, co sám o sobě cítím?“

Komunikace s pacientem ve starším školním věku

- Chováme se zcela jako k dospělému, již od 14 je možné mládeži vykat, často to velmi ocení jako znak naší úcty
- Je velmi důležité ujistit pacienta, že jej bereme vážně, pokud již mluvili rodiče, ptáme se na jeho úhel pohledu.
- Pokud rodiče souhlasí, bývá užitečné mluvit s dítětem alespoň krátce v jejich nepřítomnosti.
- Příliš nechválíme – bývá to chápáno jako pokus o „podlézání“.
- Komunikaci může usnadnit, pokud se zeptáme na zájmy, oblíbenou hudbu apod.

Adolescence 15 až 20 let

- konec dětství – počátek dospělosti
  - Kritéria vstupu do dospělosti – právní odpovědnost, finanční, prostorová nezávislost
- Hlavní vývojové úkoly:
  - Vytvořit si pocit vlastní identity; vědomí vlastní hodnoty
  - Přijetí norem, zvnitřnění morálních principů společnosti
  - Tvorba hodnotového systému, vlastních názorů, černobílé vidění světa, radikální prosazování názorů, riskování
  - Být nezávislým na rodičích (tendence k nezávislosti, ale závislost pokračuje)
  - Vytvářet partnerské vztahy
- Potřeba sdružování do skupin (pomáhá sebeoceňování)
- Profesní orientace (vliv rodičů)

Take home message

- Práce s dětskými pacienty je obzvláště krásná a také obzvláště náročná.
- Komunikaci nejvíce usnadníme sobě i pacientovi, pokud se na něj naladíme a díváme se na svět z jeho perspektivy. Bude nám nejlépe rozumět, pokud se přizpůsobíme jeho světu a jeho způsobu komunikace, jeho mentálním možnostem a jeho emočnímu rozpoložení.
- Pacientovi v každém věku projevujeme respekt a úctu.

Děkuji Vám za pozornost

MUNI
MED

Lékařská fakulta Masarykovy univerzity
2021